

**Татар телендә гомуми белем бирү оешмаларында укучы балалар өчен
татар теленнән республика олимпиадасының
муниципаль туры биремнәре *жаваплары*
2021-2022 нче уку елы
6 нчы сыйныф**

Максималь балл – 48

I. Тестны эшләгез. (10 балл)

1. Нәрсә ул аваз? (1 балл)
 - а) авазларның язудагы билгесе
 - ә) сөйләмнең бүленми торган иң кечкенә кисәге
 - б) авазларның охшашлануы
 - в) сузык аваз төшеп калу яки кыскару

2. Ясалу урыны буенча [й] тартыгы – (1 балл)
 - а) тел алды тартыгы
 - ә) йоткылык тартыгы
 - б) тел уртасы тартыгы
 - в) ирен-ирен тартыгы

3. *Кое* сүзендә е хәрефе ничек укыла? (1 балл)
 - а) [й ы]
 - ә) [й о]
 - б) [й ө]
 - в) [й е]

4. Тулы редукция күренешенә караган мисалны табыгыз. (1 балл)
 - а) кеше
 - ә) борын
 - б) **борыны**
 - в) урын

5. Борын ассимиляциясенә караган мисалны табыгыз. (1 балл)

- а) эштә
- ә) көнбагыш
- б) төннәр**
- в) унбер

6. *Курку* сүзенең синонимын табыгыз. (1 балл)

- а) янау
- ә) гөрләү
- б) шүрләү**
- в) күнү

7. *Жанын кая куярга белми* фразеологизмын башка бер сүз белән алыштырыгыз. (1 балл)

- а) иркәли
- ә) **кайгыра**
- б) шатлана
- в) уйлый

8. Диалекталь сүзләр булган рәтне табыгыз. (1 балл)

- а) аю, акыл, жиһан
- ә) канәгать, дөнья, мал
- б) эти, әби, этәч
- в) этәй, әбәй, кучат**

9. *Арыш, өстәл, сохари, уңым* сүзләре (1 балл)

- а) **рус алынмалары**
- ә) гарәп-фарсы алынмалары
- б) гомумтөрки сүзләр

в) һинд, кытай алынмалары

10. Кушымчалау юлы белән кайсы сүзләр ясалалар? (1 балл)

а) ясалма сүзләр

ә) кыскартылма сүзләр

б) парлы сүзләр

в) кушма һәм парлы, тезмә сүзләр

II. Теоретик бирем (8 балл)

Диалектизмнар турында языгыз һәм мисаллар китерегез.

Диалектизм дип билгеле бер территориядә генә таралган, әдәби телдә кулланылмый торган тел үзенчәлекләрен атыйлар. Билгеле бер территориядә яшәүче кешеләр аралашуында кулланыла торган сөйләм **сөйләш** дип йөртелә. Шул төбәктә генә кулланыла торган сүзләрне **диалекталь сүзләр** дип йөртәләр: *этәй (әти), әбәй (әби), кучат (әтәч), тутырык (тулы), кузганак (кузгалак), тоснак (тоткын), көлчә (ка- бартма)*.

Диалектология – диалектларны өйрәнә торган фән. Татар теленең өч диалекты бар: 1) урта диалект; 2) көнбатыш диалект; 3) көнчыгыш диалект.

III. Гамәли-ижади бирем (30 балл)

Хөсәеннең катыны Гайшә өстәл жыештырып маташа, Мостафа арлы-бирле йөри иде. Хөсәен чыгып китте.

Тышта буранның сызгыруы белән стенадагы сәгать тыкылдавыннан башка, өй эчендәге тынлыкны бернәрсә дә бозмый, тик бишәктә йоклаган баланың ара-тирә көрсенүе генә ишетелә иде.

– Көн бик начар, – диде Гайшә.

– Сез һәммәгез дә шулай?

– Ничек?

– Бала өчен газәпланасыз.

– Бар дөнъяң шул бала өчен.

– Әмма бала усал! – диде Мостафа һәм ашыга-ашыга киенә башлады. Ул ике тәрәзә арасындагы көзгә турысына килде. Башлыгының очларын алдан әйләндереп, артка бәйләп маташты. Ул тагын:

– Бала усал, – диде. Бу юлы ул шул сүزلәре белән Гайшәгә нидер сөйләмәкче иде, ишектән Хөсәен керде һәм:

– Иптәш, ат хәзер! – диде.

Ш. Камалдан

1. **Көзгә** сүзенә фонетик анализ ясагыз. (6 балл)

Көзгә [к ө з г ө]

Көз-ге

Х ә р е ф л ә р: к, ө, з, г, е.

А в а з л а р:

[к] – саңгырау тартык аваз, яңгырау пары [г], тел арты тартыгы;

[ө] – алгы рәт, кыска, иренләшкән сузык аваз;

[з] – яңгырау тартык аваз, саңгырау пары – [с], тел алды тартыгы;

[г] – яңгырау тартык аваз, саңгырау пары – [к], тел алды тартыгы;

[ө] – алгы рәт, кыска, иренләшкән сузык аваз.

5 х., 5 ав.

2. **Юлдашлар** сүзен сүз төзелеше ягыннан тикшерегез. (5 балл)

Юл – тамыр, тамырдаш сүзләр: *юлчы, юлдаш*; -даш – сүз ясагыч кушымча (исем ясагыч кушымча); -лар – форма ясагыч кушымча (яки модальлек); *юлдаш* – ясалма нигез.

3. *Хөсәеннең катыны Гайшә өстәл жыештырып маташа, Мостафа арлы-бирле йөри иде* дигән жөмлэдә *катыны* сүзе кулланылыш сферасы ягыннан кайсы төркемгә карый? (2 балл)

Катыны – хатыны, диалекталь сүз.

4. **Ашыгу** сүзенәң дүрт синонимын языгыз. (4 балл)

Ашыгу – кабалану, өтәләнү, кызулану, тизләү (каударлану)

5. “Ана күңеле балада, бала күңеле далада” дигән темага 12-13 жөмлөдән торган бәйләнешле текст төзөп языгыз. **(13 балл)**